

Graae, Lisbeth; Gustav Graae: *Jagtsproget, 2. udgave, redigeret af Jørgen Fog & Sigurd Rosendahl. Skjern: Forlaget Pinus, 1993*¹

Søskendeparret Gustav og Lisbeth Graaes førsteudgave af den monolinguale fagordbog “Jagtsproget” udkom i 1973 som et bind i rækken af Gyldendals oktavbøger. Tyve år efter udsendtes “Jagtsproget” i anden udgave denne gang - ikke overraskende - fra det skjernske forlag Pinus, der i de seneste tiår har stået bag en lang række bogudgivelser inden for området jagt-, natur- og vildtforvaltning. Denne anden udgave, der er redigeret og revideret af Jørgen Fog og Sigurd Rosendahl, er udsendt i et oplag på beskedne 1000 stk. Fordelt på sine 103 DIN-A5-sider omfatter “Jagtsproget” anno 1993 ca. 1800 lemmata alfabetiseret efter ord-for-ord metoden (BERGENHOLTZ/TARP 1994:208). Til de lemmata, der omhandler jagtens hornsignaler, er der desuden knyttet ca. 30 jagtsignaler i nodeskrift.

Med deres ordbog er søskendeparret GRAAE det - hidtil - sidste skud på stammen af en mig bekendt kun ca. 100 år gammel tradition for leksikografisk bearbejdning af det danske jagtsprog. Denne leksikografiske tradition udmønter sig - som jeg ser det - typologisk på to forskellige måder.

Den første type og dermed den første egentlige leksikografiske bearbejdning af det danske jagtsprog udkom i 1890 som et tillæg i MØLLERs “Haarvildtjagten med et Tillæg om Jagtsproget”. Dette tillæg, der strækker sig over 19 DIN A5-sider, og som kan fremvise ca. 380 lemmata med tilhørende definitioner og en enkelt illustration, var i hen ved halvtreds år så godt som ene om at dokumentere dansk jagtsprog. Det er en bemærkning værd, at MØLLERs egentlige ærinde med sit tillæg om jagtsproget først og fremmest er et sprogpuristisk, idet han ønsker at gøre op med det forhold, at nogle af datidens jægere - som han udtrykker det - “[...] svøber sig i tyske Udtryk, saa sikkert som en Hund vælter sig i et Aadsel” (1890:9). I tråd med denne indstilling kan det næppe undre, at den leksikografiske bearbejdning af det danske jagtsprogs ordskat for MØLLER skulle tjene til at vise, at fremmed- og låneord “[...] døde Øret for Modersmalet og svække uden Tvivl Fædrelandsfølelsen. I hvert Tilfælde tage de Pladsen op for gode danske Ord og gjengive dog ikke Tanken saa godt som disse” (op. cit.: 4).

Tilgangsstrukturen (BERGENHOLTZ/TARP 1994:240 ff) er hos MØLLER ikke udpræget brugervenlig. Han har ganske vist en tematisk makrostruktur - feks. “Alt Haarvildt i Almindelighed” og “Særlig om Haarvildt” (1890:188) -,

¹ Jeg takker min kollega Bernt C. Møller for konstruktiv kritik af en tidligere udgave af denne anmeldelse; evt. fejl og mangler er alene mit ansvar.

men de enkelte lemmata, MØLLER lader falde indenfor den tematiske ramme, kommer i den løbende tekst uden nogen åbenlys systematik. Under den tematiske overskrift “Haarvildt i Almindelighed” (op. cit.) finder man således indledningsvist følgende:

- (1) Ved *Haarvildt* forstaas alle jagtbare Pattedyr.
 Have saadanne stadig ophold paa et sted, findes det
 som *Standvildt*, kommer det kun af og til, er det *Strejfvildt*.
 Ved *Pelsvildt* forstaas det Haarvildt, der udelukkende
 jages for Skindets Skyld.
Benene hos Haarvildt hedde (halvtysk) *Løbene*. *For- og*
Bagløb, svarende til *For-* og *bagben*. Det er der imod fuld-
 stændig galt at kalde Hundens *Ben Løb*. Dette Udtryk brugt
 om Fugle er *Mellemfoden*.

Selvom en sådan tilgangsstruktur næppe kan gælde som typisk for en moderne ordbog, udsender teksten dog ganske tydelige leksikografiske signaler. De for læseren - formodentlig - ukendte sproglige udtryk, nemlig jagtudtrykkene, er grafisk fremhævede v.h.a. kursiv. Udtrykkene forbindes efterfølgende i den løbende tekst med deres indhold/begreb (eksemplerne er *Haarvildt*, *Pelsvildt*, og *For- og Bagløb*) via relationsprædikater (WOLSKI 1997:7[preprint]) som f.eks. forstaas, svarende til. Omvendt er der også tilfælde, hvor indhold/begreber efterfølgende sættes i relation til deres jagsproglige udtryk i den løbende tekst (eksemplerne er *Standvildt*, *Strejfvildt* og *Løbene*).

Men for kort at vende tilbage til min indledende kritik af tilgangsstrukturen, er det ud fra et brugersynspunkt ikke heldigt, at man er tvunget til at læse en hel temasektion igennem, førend man - muligvis - finder frem til det opslagsord, man søger. Som nyere eksponenter for denne typologiske tilgang kan nævnes TORRIG og HAXTHAUSEN (omend der kvantitativt er tale om langt mindre arbejder), der dog er langt mere causerende i deres form. I TORRIGS “Jægerlatin og Jagthistorier” fra 1939 anføres på samme måde godt 50 lemmata og definitioner - for de flestes vedkommende direkte overtaget fra MØLLER. HAXTHAUSENs “Jægerlatin” fra 1959/60 indholder små hundrede lemmata og tilhørende definitioner, der ligeledes læner sig stærkt op ad MØLLERs forbillede.

Den anden type (jfr. min indledning) ser jeg eksemplificeret i det, jeg vil tillade mig at kalde en typisk ordbogsstruktur. Dvs. sådanne leksikografiske arbejder, hvor makrostrukturen er alfabetisk ordnet, hvor de enkelte ordbogsartikler er opstillet efter mønstret: lemma / betydningsangivelse m.m., og hvor artiklerne typografisk er opsat i kolonner. Med AHLEFELDT-LAURVIG-BILLEs (red.) meget ambitiøse projekt fra 1944 “Dansk Jagtleksikon”, udgiver man mig bekendt for første gang et bud på en sådan leksikografisk bearbejdning af det danske jagtsprog. Men da formålet med dette “Jagtleksikon” i

første række at skabe et “[...] Nøgleværk om dansk Jagtviden [...]” og dermed netop ikke om jagsprog, har forfatterne over leksikonets 1420 sider således kun “[...] optaget de Ord fra Jagtsproget, der endnu bruges” (op. cit.; lemma: Jagtsprog). Desværre får man som bruger ikke at vide, hvor mange “Ord fra Jagtsproget”, der efter forfatternes mening endnu bruges og således er optaget som lemmata i leksikonet.

Til denne type henhører ligeledes de små ordlister eller ordforklaringer, som forfatterne til værker af genren “håndbøger i jagt” og lignende gerne sætter ind som et afsluttende kapitel. Eksempler af nyere dato er “Politikens Jagtbog” fra 1994, der over 6 DIN-A5-sider anfører ca. 260 lemmata med tilhørende betydningsangivelser eller “Den nye jæger” fra 1993 med sine små 150 lemmata og betydningsangivelser fordelt på 8 DIN-A5-sider. Til illustration følgende eksemplariske ordbogsartikel fra “Politikens Jagtbog” (1994: 399; lemma: hårvildt):

(2) *hårvildt*: vildarter af pattedyrenes klasse

Og netop til denne anden type regner jeg Graaes “Jagtsproget” anno 1993. I ordbogens **forord** slås det indledningsvist fast, at “[i] jægerens verden bruger man en mængde fagudtryk, hvis mening uindviede har svært ved at fange”. Det kommer således ikke som nogen overraskelse, når det om nyudgivelsens primære målsætning dernæst hedder, at “Jagtsproget” skal hjælpe “[...] jagtprøvelærere, som har hårdt brug for et sådant opslagsværk [...]”. Sekundært er det udgiverens intention, at ordbogen “[...] vil bidrage til forvaltning af den kulturarv, jagtsproget repræsenterer”. Denne anmeldelse vil koncentrere sig om “Jagtsproget” i sin egenskab af opslagsværk, af leksikografisk brugsgenstand. Nogen explicit **brugssituation** angiver udgiverne ikke, men det turde dog være nogenlunde klart, at man med angivelsen af jagtprøvelærere som den primært indtenderede mål- og brugergruppe, fokuserer på ordbogens rolle i en didaktisk formidlingssituation². Ud af de seks grundsituationer, BERGENHOLTZ foreslår (1992:256), kommer - qua monolingual fagordbog - nu to på tale

reception af fagtekst på modersmålet

hhv.

produktion af fagtekst på modersmålet

Eftersom ordbogens makrostruktur er alfabetisk (og netop ikke systematisk) opbygget, forekommer det overvejende sandsynligt, at brugssituationen/grundsituationen er reception af fagtekst på modersmålet. Det gør det, fordi en typisk brugssituation for alfabetisk opbyggede ordbøger er at sammenligne

² Jfr. i øvrigt HAUSMANN 1985:121, der mener, at ordbøger altid er didaktiske.

med semiotikkens semasiologiske operation, der ideelt set sætter et 'udtryk' i forbindelse med dette udtryks 'indhold'³.

Ved her at inddrage overvejelser vedr. den intenderede modtager kan ordbogens intenderede funktion indkredses yderligere. Personer, der følger jagttegnkurser, følger a.a.l. sådanne kurser med det formål at erhverve sig jagttegn⁴. Under denne forudsætning lader kredsen sig slutte til "Jagtssprogets" forord. For intet sted ville ordbogen for brugergruppen "jagtrøvelærere" vel være mere relevant end som opslagsværk i forbindelse med det undervisningsmateriale, og dermed de fagtekster, Miljøministeriet, der har jagten som ressort, stiller til rådighed for jagttegnsløserne, og som udgør pensum for den obligatoriske jagtprøve.

Omtæksten siger intet om evt. kriterier endsige et korpus, der skulle ligge til grund for **lemmaselektionen**, blot gøres der i forordet opmærksom på, at "[...] der er foretaget omfattende [...] suppleringer i forhold til den oprindelige bog, bl.a. finder man nu også forklaringer på en hel del af den moderne jagtbiologiske termer". Sammenligner man det antal lemmata, andenudgaven indeholder, med det antal, der blev opgivet for førsteudgaven, kan det således give anledning til nogen undren, at tallet begge steder er angivet til at være ca. 1800 lemmata (GRAAE 1973 og 1993). Yderligere kommentarer til lemmavalget vil jeg afholde mig fra, da sådanne - grundet omtækstens sparsomme oplysninger - på dette sted ville have rent spekulativ karakter. Jeg kan dog ikke helt lade være med at studse over, at det kun skulle være muligt at lemmatisere 1800 jagtudtryk, eftersom jagten kulturhistorisk er så gammel som menneskeheden selv⁵ - jagten som fænomen turde selvsagt være ældre end menneskeheden - .

I kompositionen af ordbogens **mikrostruktur** har forfatterne foruden betydningsangivelse eller definition ladet elementerne grammatik og etymologi/dialekt indgå. Af mere teknisk karakter indgår ordbogsinterne henvisninger. Grunddefinitions mønstret⁶ for **betydningsangivelse** er definiendum 'defi-

³ Under sin læsning af en jagt-fagtekst må man således forestille sig, at læseren støder på et for ham ukendt 'udtryk', i.e. et fagudtryk inden for jagtfaget. Dette udtryks 'indhold' må læseren nu - forudsat det ikke stilles til rådighed for ham i den løbende tekst (som det HENNE 1976:102 kalder den "syntagmatiske betydningserklæring") - søge efter uden for teksten, i dette tilfælde altså i ordbogen ("den paradigmatiske betydningserklæring").

⁴ Jagttegnet, der er en forudsætning for lovligt at udøve jagt på dansk territorium (jfr. Lov om jagt- og vildtforvaltning; Lov nr. 269 af 6. maj 1993, kapitel 7 § 39).

⁵ Relevant litteratur i udvalg til jagtens kultur(antropologiske)dimension bl.a.: WEISMANN 1939a:25ff; WEISMANN 1939b:32ff; CAY 1944:657ff; ORTEGA Y GASSET 1957; SÄLZE 1957:91ff; EILSTRUP 1974:16ff. Litteraturhistorisk kan henvises til LINDNER (især 1964 og 1966).

⁶ Dertil f.eks. PAWLOLOWSKI 1980.

niens, og som oftest er definiens opbygget som en indholdsdefinition (f.eks. ARNTZ/PICHT 1989:64ff) med genus proximum + differentia specifica. I langt de fleste tilfælde har ordbogens forfattere som genus proximum fornuftigvis valgt et leksem, som de med rette kan forudsætte, at brugergruppen må være bekendt med - som forladegevær nedenfor - :

- (3) *perkussionsbøsse* (af lat. *percussio*, slag) gammelt forladegevær, hvor krudtladningen antændes af en fænghætte, der bringes til eksplosion ved slag af hanen.

Men som bruger af ordbogen bider man hurtigt mærke i to kedelige tendenser. For det første er en del af de ordbogsartikler, der omhandler dyr, opbygget således, at lemma ikke efterfølges af en betydningsangivelse, men af et alternativt, gerne dialektalt farvet udtryk for selvsamme lemma. Til eksempel to artikler i deres helhed:

- (4) *agerhøne* på Bornholm kalder man engsnarren for agerhøne.

- (5) *rådyr* også kaldet madposedyr (nordsjællandsk)

Ønsker ordbogsbrugeren informationer om agerhønen eller om rådyret (deres biologi, udbredelse i Danmark eller noget så banalt som deres udseende) får han det ikke, i alle tilfælde ikke i disse artikler. For agerhønens vedkommende får han det overhovedet ikke i denne ordbog; hvad rådyr angår, kommer der ganske vist en betydningsangivelse, men først i den derpåfølgende, selvstændige ordbogsartikel.

For det andet indeholder ordbogen en del betydningsangivelser med formuleringer, der er uheldige ud fra en jagtlovgivningsmæssig betragtning:

- (6) *aftrampe* at, - , at gennemtrampe et jagtområde - oftest uden hund - for at søge vildt.

Denne betydningsangivelse beskriver således en jagtmetode, der ikke er tilladt iflg. jagtloven, idet man under jagtudøvelse efter jagtloven ikke blot skal medbringe en hund⁷, men at denne sågar skal være en såkaldt "egnet og apportrende hund".

⁷ Eneste to undtagelser er jagt på fiskeriterritoriet og den form for jagt på hjortevildt o.lign. med riffel, hvor jægeren sniger (pürscher) sig så lydløst som muligt gennem terrænet (som oftest skov) for at komme på skudhold af vildet. Denne 'pürschen' turde selvsagt være i modstrid med at 'af- eller gennemtrampe'.

- (7) *natgarn* jagtgarn, der om natten slæbes med heste hen over græs- eller stubmarker og opfanger, hvad der måtte forekomme af fuglevildt.

Både jagt med garn og jagt om natten er forbudt og har været det i årtier. For en jagtprøvelærer (og for dennes elever) tillader jeg mig den påstand, at han ikke primært kan være interesseret i dialektale 'synonymer' til lemmata til ordbogsartikler omhandlende dyr (og dermed for jægeren potentielle jagtobjekter) (6). Ej heller mener jeg, at samme brugergruppe primært kan være interesseret i at få beskrevet jagtmåder, der efter jagtloven er forbudt, uden at dette er angivet⁸. Vil man beholde sådanne ordbogsartikler omhandlende ældre tiders jagt (og det kan der være mange og gode grunde til), kan et forbehold markeres i betydningsangivelsen på flere måder. I eksempel (7) kunne man således blot angive verberne slæbes og opfanger i en præteritumsform.

Hvad angivelser til **grammatik** angår, kender ordbogen kun en, nemlig et at,- efter verber, når de optræder som lemmata. Et eksempel herpå er (6) ovenfor. Men man er ikke konsekvent i brugen af denne angivelse (mangler feks ved ekspandere, mukke, udvejde m.fl.). Skulle forfatterne have en mening med netop ikke at angive dette at,- efter alle verber, skjules den for brugeren. Når det er sagt, så kan der - eftersom der er tale om en monolingual fagordbog forholdsvis til brug ved reception og netop ikke produktion af fagtekster på modersmålet - naturligvis være ræson i ikke at give brugeren andre eller flere grammatiske informationer, end man har valgt at gøre.

Har forfatterne sparet på grammatikken, er ordbogen til gengæld rig på angivelser til **etymologi** og **dialektalt tilhørsforhold**. Jeg skal her nøjes med at henvise til eksemplerne (3), (4) og (5) ovenfor og konstatere, at forfatterne opfylder deres sekundære målsætning.

De **ordbogsinterne henvisninger** kommer til udtryk på følgende måder (s.d., se, (se denne), jf og '). Ordbogen har ingen liste over anvendte forkortelser eller leksikografiske tegn. Det er principielt selvfølgelig ikke acceptabelt, men i betragtning af, at henvisningerne er forholdsvis let gennemskuelige, kan det vel kun gælde som et mindre irritationsmoment. Hvad der til gengæld er uacceptabelt og et ganske anseligt irritationsmoment, er, at brugeren må lede forgæves efter en del af de lemmata, der - angiveligt - henvises til. Til eksempel findes der i ordbogen således ikke noget lemma blindrør, som eksempel (8) - herunder - lægger op til:

⁸ For en god ordens skyld skal jeg gøre opmærksom på, at jeg - i de tilfælde, jeg her har fremført - har konsulteret den jagtlov, der trådte i kraft før ordbogens genudgivelse, hvilket redaktørerne selvsagt også kunne have gjort.

- (8) *blindgang* ' blindrør, lukket gang
i rævegrav.

Eftersom brugeren ikke gøres bekendt med, om disse forskellige henvisningsformer skulle have forskellig instruktionsværdi, burde forfatterne have valgt kun at benytte én måde at henvise på. Har de forskellige henvisningsformer forskellig instruktionsværdi, skal forfatterne selvsagt gøre ordbogsbrugeren opmærksom herpå.

I lyset af de fejl og mangler, jeg i denne anmeldelse har påpeget, kan det ikke undre, at også min **afsluttende bemærkning** er præget af skepsis overfor "Jagtsproget" anno 1993. At der overhovedet findes en moderne dansk jagt-ordbog, skyldes ene og alene søskendeparret GRAAEs interesse for den danske jagts ordskat. Der er derfor en skam, at deres omfattende arbejde med at indsamle og bearbejde relevant ordmateriale ikke er kommet til udtryk i en mere acceptabel og gennemtænkt form. Ud fra et leksikografisk synspunkt er manglen på konsekvens i bearbejdningen og opstillingen af ordbogens materiale ikke tilfredsstillende; ud fra et mere praktisk brugersynspunkt er det ikke tilfredsstillende, at man ofte lades i stikken.

Litteratur

- Ahlefeldt-Laurvig-Bille, Gregers Greve (1944): *Dansk Jagtleksikon*. Bd.I & II. København: Standard Forlaget.
- Arntz, Reiner; Heribert Picht (1989): *Einführung in die Terminologiearbeit*. Hildesheim/ Zürich / New York: Georg Olms Verlag.
- Bergenholtz, Henning (1992): *Almensproglige informationer i fagordbøger*. In: Nordiske Studier i Leksikografi. Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden. 28.-31- mai 1991. Skrifter utgitt av Nordisk Forening for Leksikografi. Skrift nr. 1. 224-259.
- Bergenholtz, Henning; Sven Tarp (1994): *Manual i fagleksikografi. Udarbejdelse af fagordbøger. Problemer og løsningsforslag*. Med bidrag af: Grete Duvå, Anna-Lise Laursen, Hans Kristian Mikkelsen, Sandro Nilsen, Ole Nording-Christensen, Jette Pedersen. Herning: Systeme.
- Cay, Vitus (1944): *Jagten Historie*. In: Dansk Jagtleksikon. Bd.II. Redaktion Gregers Greve Ahlefeldt-Laurvig-Bille. København: Standard Forlaget. 657-673.
- Eilstrup, Per (1974): *Vildt og Jæger. Europas sidste fritlevende dyr*. Med faglig bistand af cand.mag. Bent Jørgensen. København: Lademann.
- Graae, Lisbeth; Gustav Graae (1973): *Jagtsproget*. Gyldendals Oktavbøger. København: Gyldendal.
- Graae, Lisbeth; Gustav Graae (1993): *Jagtsproget*. 2. udgave. Redigeret og revideret af Jørgen Fog & Sigurd Rosendahl. Skjern: Forlaget Pinus.

- Hausmann, Franz Josef (1985): *Kollokationen im Deutschen Wörterbuch. Ein Beitrag zur Theorie des lexikographischen Beispiels*. In: Lexikographie und Grammatik. Akten des Essener Kolloquiums zur Grammatik im Wörterbuch. 28.-30.6.1984. Hrsg. von Bergenholtz / Mugdan. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 118-129.
- Haxthausen, Carl (1959/60): *Jægerlatin*. In: Den Store Jagtbog. Bind I. København: Forlaget for faglitteratur. 369-378.
- Henne, Helmut (1976): *Prinzipien einsprachiger Lexikographie*. In: Probleme der Lexikologie und der Lexikographie. Jahrbuch 1975 des Instituts für deutsche Sprache. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann. 95-117.
- Lindner, Kurt (1964): *Die Anfänge der deutschen Jagdliteratur. Ihre Entwicklung vom 14. Jahrhundert bis zur Zeit der Gegenwart*. In: Zeitschrift für Jagdwissenschaft. X. 41-51.
- Lindner, Kurt (1966): *Zur Sprache der Jäger*. In: Zeitschrift für deutsche Philologie. 85. 407-431.
- Lov om jagt og vildtforvaltning*. Lov nr. 269 af 6. maj 1993.
- Møller, Viggo (1890) : *Haarvildtjagten med et Tillæg om Jagtsproget*. Kjøbenhavn: P.G. Phillipsens Forlag.
- Pawlowski, Tadeusz (1980): *Begriffsbildung und Definition*. Berlin/New York: Walter de Gruyter. (Sammlung Götschen 2213).
- Politikens Jagtbog* (1994): Jægerens Bogklub. Redaktion Jørgen Fog. København: Politikens Forlag.
- Ortega y Gasset, José (1957): *Über die Jagd. Rowohlts deutsche enzyklopädie*. Sachgebiet Kulturgeschichte. Hrsg.: Ernesto Grassi. Rowohlt. Hamburg.
- Sälze, Karl (1957): *Jagd und Religion der Urzeit und der heutigen Naturvölker in ihren kultischen Zusammenhängen. Enzyklopädisches Stichwort: Kulturgeschichte der Jagd*. In: Über die Jagd. Rowohlts deutsche enzyklopädie. Sachgebiet Kulturgeschichte. Hrsg. von Ernesto Grassi. Rowohlt. Hamburg. 91-133.
- Torrig, Magnus (1939): *Jægerlatin og jagthistorier*. In: Jagten i Danmark. Redigeret af Poul Hansen. København: Selskabet til udgivelse af Kulturskrifter. 591-605.
- Weismann, C. (1939a): *Træk af Jagtens Historie*. In: Jagten i Danmark. Redigeret af Redaktør Poul Hansen. København: Selskabet til Udgivelse af Kulturskrifter. 25-44.
- Weismann, C. (1939b): *Haandbog i Jagt*. København: H. Hirschsprugs Forlag.
- Wolski, Werner (1997): *Textverdichtung und Textauflockerung im standardisierten Fachwörterbuchartikel*. In: Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. Berlin / New York: Walter de Gruyter (= HSK - Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft; 14, erster Halbband). 1-17. [preprint].